

ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЧЛЕНІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ КОМІСІЙ

Байрактар В. Д.

У статті проведено аналіз сучасного стану правового регулювання юридичної відповідальності адміністративних комісій при виконавчих комітетах місцевих рад та їхніх членів.

Ключові слова: Адміністративна комісія, адміністративна юрисдикція, юридична відповідальність.

В статтє проведен анализ современного состояния правового регулирования юридической ответственности административных комиссий при исполнительных комитетах местных советов и их членов.

Ключевые слова: Административная комиссия, административная юрисдикция, юридическая ответственность.

This article focuses on the administrative responsibility of the commissions and their members in the executive bodies of local self-government.

The study is taken Law of Ukraine "About local government in Ukraine" and the Regulations on the Administrative Commission URSR.

From the point of view of the announced government policy to decentralize government authorities this issue is of practical importance, however, the national legislation is almost not settled the question of liability of administrative commissions and their members for violation of the law.

The article provides the analysis of the possibility of attracting administrative commissions and their members to the various types of liability: municipal constitutional law, administrative, criminal, civil. Particular attention in this regard is given to the head of the administrative responsibility of the commission, as well as deputy head, since by virtue of their specific powers they should have a much greater volume of delictual than other members of the administrative commissions.

Also on the issue of liability focuses on the delineation of responsibilities of the administrative commissions of separate legal entities and their members.

During liability analyzes, it was found that the administrative committee may carry a municipal constitutional and legal responsibility in the form of the dissolution of the administrative committee by decision of the authorized body.

Civil liability administrative commission can not be held due to the fact that they are not legal entities within the meaning of the civil law, but the committee members can be involved in civil liability and criminal, administrative, disciplinary responsibility for violation of the law.

In the present analysis also it found that the question of liability of the members of the administrative commissions settled enough, namely - the rules are contained in the responsibility of the members of various branches of law and an accountability mechanism as a whole is not settled.

Key words: Administrative commissions, administrative jurisdiction, legal liability.

Відповідальність суб'єктів публічної влади зумовлена покликаністю забезпечити їхню діяльність в інтересах

громадян і суспільства в цілому.

Протиправні діяння нерідко пов'язані з діяльністю колегіальних органів. У таких випадках відповідальність ніби то розподіляється на багатьох осіб і винні мають можливість уникнути персональної відповідальності. Зазначене суспільне сприйняття не йде на користь правозастосовної діяльності та часто приводить до грубого порушення закону, а в окремих випадках до суспільно небезпечних діянь, а реальна відповідальність, при цьому, виступає гарантією попередження зловживань з боку влади і є механізмом стримувань і противаг.

Питання персоналізації відповідальності під час вчинення правопорушень у складі колегіальних органів, та відповідальності колегіальних органів, як самостійних суб'єктів правовідносин, досліджувалося у різних правових науках. У кримінальному праві цим проблемам присвятили свої праці Л.П. Брич, В.Р. Мойсик, В.О. Навроцький, у конституційному праві (виборчому праві) А.З. Георгіца, М.І. Ставнійчук, І.В. Тимошенко, В.М. Шаповал, в адміністративному праві проблемами відповідальності колегіальних органів публічної влади переймалися Д.М. Лук'янець, О.Л. Малін. Серед зарубіжних авторів - дослідників проблем відповідальності членів колегіальних органів варто відмітити праці М.А. Краснова, Л.А. Морозової, С.Г. Соловьева, Г.Н. Чеботарьова.

На жаль сьогодні можна констатувати, що існує потреба глибокого наукового узагальнення досвіду застосування юридичної відповідальності за порушення законодавства під час здійснення юрисдикційної діяльності у справах про адміністративні правопорушення, зокрема, адміністративних комісій та їх членів, оскільки саме їх протиправні рішення, дії чи бездіяльність, стають підставою різноманітних порушень прав фізичних та юридичних осіб, при тому, що питання відповідальності самих комісій чи їх членів законодавчо не визначено.

Намагаючись розкрити правову ситуацію відповідальності членів адміністративних комісій за вчинення протиправних дій та прийняття протиправних рішень спробуємо дати відповіді на наступні питання.

1. Чи можуть бути суб'єктами відповідальності адміністративні комісії при виконавчих органах місцевих рад?
2. Чи існує в Україні механізм притягнення членів адміністративних комісій до відповідальності у випадку порушення ними законів України під час здійснення юрисдикційної діяльності?
3. Яку відповідальність слід застосовувати до членів адміністративної комісії за вчинені ними протиправні діяння?

Досліджуючи можливі відповіді на ці питання варто завжди звертати увагу на необхідність дотримання принципу невідворотності відповідальності за правопорушення, та встановлення особливостей її застосування.

Загально прийняті підходи до колегіальних форм управління ґрунтуються на твердженні, що колегіальність створює необхідні умови для всебічного, критичного і повного дослідження матеріалів справи і справедливого її вирішення, підвищує авторитет органів правосуддя і прийнятих ними рішень, вироків, ухвал і постанов

[1, с.14]. Крім цього, за вдалим висловом В.С. Бігуна, “колегіальність не лише створює необхідні умови для всебічного, критичного і повного дослідження матеріалів справи і справедливого її вирішення, підвищує авторитет органів правосуддя і прийнятих ними рішень, вироків, ухвал і постанов. Колегіальний розгляд також уможлиблює вироблення та застосування різних підходів до застосування матеріального права. Зазначене відображається в окремих думках (які співпадають чи не співпадають із думкою більшості)” [2]. Однак, у випадку прийняття колегіальним органом протиправного рішення, чи допущення протиправних діянь, виникають проблеми притягнення до відповідальності осіб що прийняли таке рішення.

На думку В.О. Навроцького, колегіальний орган не може виступати як суб’єкт відповідальності [3, с.42]. Ми ж уважаємо, що правильніше говорити про відповідальність окремих фізичних осіб та за дії кожного із них, вчинені у складі колегіального органу, адже наявність у колегіального органу державного управління статусу юридичної особи не виключає притягнення його до цивільних видів відповідальності. При цьому головним є обґрунтування причинового зв’язку між результатами голосування кожного учасника колегіального органу і рішенням органу в цілому. Воно пов’язане з визначенням вкладу, частки, питомої ваги голосу окремої особи у спільне рішення.

При цьому важливими видаються такі міркування. Причинний зв’язок слід встановлювати не між діями кожного учасника колегіального органу і спільним результатом, а:

- між діями окремих учасників і рішенням колегіального органу в цілому;
- між цим рішенням і наслідками, які настали [4, с.281].

І.В. Тимошенко, вважаючи таку позицію досить дискусійною, оскільки посадові та службові особи органів державної влади та місцевого самоврядування наділяються певною компетенцією і разом із правами наділяються й певними обов’язками, зокрема оцінювати рішення колегіального органу та можливі наслідки, які можуть настати в результаті його прийняття чи неприйняття, а отже, оцінюючи свою позицію під час вирішення конкретного питання, вони зобов’язані вчиняти так, щоб утверджувати і забезпечувати права і свободи людини, що є головним обов’язком держави, а в разі розходження їхньої позиції - мають вчинити дії, які б свідчили про їх усунення від процесу неправомірного прийняття рішення [5, с.45].

З позицією В.О. Навроцького ми можемо погодитися лише частково розуміючи, що він досліджував інститут відповідальності в контексті кримінального права, в якому наявний органічний зв’язок принципу персональної відповідальності з принципом вини.

В адміністративному та цивільному праві підставою юридичної відповідальності, в тому числі й колективної суб’єктів (юридичних осіб), вважається протиправне винне діяння вчинене особою [6; 7]. У цих відносинах в основу ставиться захист права, на відміну від невідворотності покарання в кримінальному праві. При цьому під виною, як і в кримінальному праві, мається на увазі психічне ставлення особи у формі умислу чи необережності до своєї протиправної поведінки. Таке визначення вини однаково можна застосувати як до фізичних, так і до юридичних осіб [8, с.13], а особа, право якої порушено, самостійно розпоряджається правом притягнути до цивільної відповідальності порушника.

Вина останніх інакше і не може проявитись, як тільки

через винну поведінку працівників відповідних організацій під час виконання ними своїх трудових (службових) обов’язків. Однак в юридичній літературі також висловлюється думка про можливість оцінювання вини колективного суб’єкта тільки за об’єктивними ознаками, тобто за протиправними наслідками його діяльності [9, с.27].

Застосування заходів колективної юридичної відповідальності в сучасній адміністративній практиці України є справою досить новою, вимагає всебічного осмислення, узагальнення судової практики, фундаментальних теоретичних розробок.

У відповідності до статті 74 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” органи та посадові особи місцевого самоврядування несуть відповідальність за свою діяльність перед територіальною громадою, державою, юридичними і фізичними особами [10].

У теорії муніципального права, об’єктом дослідження якої є система органів місцевого самоврядування, а досліджувані нами органи адміністративної юрисдикції відносяться саме до такої системи, традиційно розрізняють конституційно-правову і майнову відповідальність органів і посадових осіб самоврядування [11, с.179].

Конституційно-правова відповідальність полягає в застосуванні до органів і посадових осіб місцевого самоврядування різних заходів конституційно-правового впливу зі сторони компетентних державних органів (як правило, без залучення суду).

Хоча юридична відповідальність колегіальних органів публічної влади є явищем досить частим і нормативно закріпленим багатьма законодавчими актами.

Вищою формою такої відповідальності органів і посадових осіб є дострокове припинення їх повноважень у встановленому законом порядку.

Так, інструмент дострокового припинення повноважень Верховної Ради України визначений статтею 90 Конституції України [12] як форма політичної відповідальності законодавчого органу. Прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України та наступна відставка цього органу виконавчої влади [13], також розглядається як форма конституційно-правової відповідальності колегіального органу [14, с.38; 15, с.505]. Як форму політико-правової відповідальності перед територіальними громадами розглядають дострокове припинення повноважень місцевих рад [16; 17] за Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні” [10]. Як форму правової відповідальності виконавчого комітету перед місцевою (сільською, селищною, міською) радою можна розглядати розпуск цього виконавчого органу місцевої ради.

Широке застосування заходів колективної юридичної відповідальності має місце в сучасній електоральній практиці України. Неправомірність діяльності виборчих комісій є достатньою підставою для притягнення таких суб’єктів до правової (конституційно-правової) відповідальності - дострокового припинення повноважень виборчої комісії.

Дострокове припинення повноважень, як колегіальних органів публічної влади, в науковій літературі називають по різному: політична [18, с.113], конституційна [19, с.278], політико-правова [20, с.69], конституційно-правова [21, с.9], муніципально-правова [22, с.136], але в будь-якому випадку вона є юридичною, оскільки здійснюється юридичними механізмами та підставі юридичних актів.

На думку Ю. Делія, особливість юридичної відповідальності органів і посадових осіб місцевого самовряду-

вання полягає в тому, що вони несуть її на державному рівні, передбаченому нормами законодавчих актів, і на локальному рівні, визначеному нормами статутів територіальних громад і підзаконними актами рад або їх виконавчих органів [23, с.30]. Хоча проведений нами аналіз місцевих положень про адміністративні комісії не дав можливості виявити правових норми, якими регулюється відповідальність адміністративної комісії за порушення законодавства. Однак відсутність таких норм в місцевих положеннях не виключає можливостей виконавчого комітету, чи інший орган виконавчої влади місцевого самоврядування, який створив адміністративну комісію, застосувати механізм припинення повноважень її складу, як засіб реагування на протиправні дії чи бездіяльність та примус до виконання обов'язків визначених нормами права. Більше того, повноваження голови місцевого самоврядування (сільського, селищного, міського), які полягають у забезпеченні здійснення у межах наданих законом повноважень органів виконавчої влади на відповідній території, додержання Конституції та законів України, виконання актів Президента України та відповідних органів виконавчої влади [10], вимагають вживати управлінських заходів для недопущення порушень у майбутньому.

На місцевому рівні забезпечення законності та правопорядку, охоронюваних прав, свобод і законних інтересів громадян є пріоритетним для органів місцевого самоврядування. Саме на місцевому рівні можна оперативніше, порівняно з органами державної влади, вирішувати питання щодо забезпечення законності та правопорядку.

Забезпечення законності потребує спеціально-юридичних гарантій законності. Однією з таких гарантій може виступити розпуск адміністративної комісії та затвердження її у новому складі.

На нашу думку в місцевих положеннях про адміністративні комісії варто прописувати таке реагування у пропонованій нами конструкції: “За систематичне порушення адміністративною комісією законів України, які полягають у прийнятті незаконних постанов про адміністративні правопорушення, та інших протиправних дій, які порушують права та свободи громадян, виконавчий комітет може розпустити адміністративну комісію та сформувати її у новому складі”.

Така норма права, регулюватиме цей правовий механізм і буде дієвим інструментом контролю виконавчого комітету за діяльністю адміністративної комісії, але за умови чіткого нормативного врегулювання процедур припинення повноважень адміністративної комісії. Крім того, потребує опрацювання та частина правової сторони механізму припинення повноважень адміністративної комісії, яка унеможливить загрозу його перетворення у дестабілізуючий фактор у роботі адміністративної комісії, чи формі тиску на її членів, з метою прийняття комісією “потрібних” рішень. Крім цього, слід врахувати національні доктринальні розробки щодо відповідальності колективних суб'єктів в інших сферах (підприємництво, банківська діяльність тощо).

Таким чином відповідь на перше поставлене питання ми можемо викласти у наступному форматі.

Не дивлячись на те, що нормативно-праві акти, якими регулюється порядок діяльності адміністративних комісій безпосередньо не передбачають такої юридичної відповідальності адміністративних комісій як розпуск, чи припинення повноважень її членів, однак практична реалізація принципу законності, як режиму громадсько-політичного

життя, при якому забезпечується реальне дотримання і виконання правових приписів усіма без винятку учасниками суспільних відносин, дозволяє органу, який уповноважений формувати склад адміністративної комісії, застосовувати муніципально-правові засоби реагування на порушення адміністративною комісією законів України, прав, свобод та законних інтересів громадян.

Характерним для юридичної відповідальності колегіальних органів є те, що притягнення їх як суб'єктів відповідальності не позбавляє уповноважених органів права притягувати одночасно з колективним суб'єктом і індивідуального, тобто конкретну фізичну особу, в діяннях котрої є склад правопорушення, за яке законодавством встановлена конкретна відповідальність (кримінальна, адміністративна, дисциплінарна та ін). Тобто розформування адміністративної комісії як санкція за неправомірні дії її членів, як організованої спільноти суб'єктів, у межах муніципально-правової відповідальності повинно передбачати можливість притягнення до іншої відповідальності визначених її членів, які своїми діями призвели до вчинення неправомірних дій чи прийняття незаконного рішення.

Очевидно, що проблемою юрисдикційного законодавства щодо відповідальності колективних суб'єктів адміністративної юрисдикції є проблема визначення вини як одного з обов'язкових елементів складу правопорушення.

У питаннях персональної відповідальності членів адміністративних комісій слід розглядати ті види юридичної відповідальності, які застосовуються до фізичних осіб: кримінальна, адміністративна, дисциплінарна та цивільна (як її вид майнова). У відповідності до частини 1 статті 2 Кримінального кодексу України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом [24]. Неправомірність дій може проявлятися у виді окремих злочинів (кримінальних правопорушень) передбачених розділом XVIII Кримінального кодексу України, оскільки виконання обов'язків голови, заступника голови, відповідального секретаря та членів адміністративної комісії відносяться до виконання службових обов'язків.

Не викликає сумніву, що суб'єктом кримінальної відповідальності сам колегіальний орган виступати не може. Тому має ставитися питання про відповідальність окремих фізичних осіб за дії кожного із них, вчинені в складі комісії. У випадку відсутності складу кримінального правопорушення, зазначені особи за вчинені протиправні діяння під час виконання службових обов'язків у складі адміністративної комісії можуть бути притягнені до адміністративної та дисциплінарної відповідальності.

Відсутність відокремлених відомостей з адміністративно-деліктної практики стосовно порушень допущених членами адміністративних комісій під час здійснення ними юрисдикційної діяльності змушує нас застосувати підходи правового моделювання та виділити із масиву статей Кодексу України про адміністративні правопорушення лише чотири склади адміністративних правопорушень, які можуть бути вчинені саме під час виконання обов'язків у складі адміністративної комісії, а саме передбачених статтями 172⁸ (Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень), 185⁸ (Ухилення від виконання законних вимог прокурора), 186 (самоуправство), 212³. (порушення права на інформацію та права на звернення)

[23]. Звичайно, що можливе притягнення до адміністративної відповідальності членів адміністративних комісій і за інші види адміністративних проступків, однак це притягнення відбуватиметься за правопорушення не пов'язані з юрисдикційною діяльністю.

Звернемо увагу на те, що члени адміністративних комісій, які наділені статусом службовців місцевого самоврядування, підлягають адміністративній відповідальності за недотримання лише тих правил, забезпечення, виконання яких належить до їх службових обов'язків.

Притягнення особи до кримінальної та адміністративної відповідальності не виключає наступне притягнення його до відповідальності дисциплінарної.

Необхідно підкреслити, що ефективне забезпечення законності та правопорядку здійснюється, поряд з іншим і заходами дисциплінарного впливу. Але тут виникає проблема, адже дисциплінарна відповідальність полягає в обов'язку працівника відповідати перед роботодавцем за дисциплінарний проступок [26, с.431]. Однак склад адміністративних комісій формуються не на штатній основі, за винятком відповідального секретаря та в окремих випадках голови та заступника голови адміністративних комісій. Не будучи "працівниками", у звичному розумінні цього слова, вони не підпорядковуються в адміністративно-дисциплінарному порядку відповідному голові місцевого самоврядування (сільському, селищному, міському). А голова комісії, будучи формальним керівником структурного утворення, яким є адміністративна комісія, не наділений правом притягнення до дисциплінарної відповідальності, з огляду на приписи статті 147¹ Кодексу законів про працю України, яка обумовлює що дисциплінарні стягнення застосовуються органом, якому надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження і призначення на посаду) даного працівника [27]. Таким чином, формування комісії не на штатній основі унеможливує дисциплінарні впливи на членів комісії, які не виконують, чи неналежно виконують свої обов'язки. Отже принцип формування значної кількості членів адміністративних комісій на "громадських засадах" є негативним чинником в забезпеченні юрисдикційної дисципліни.

Вирішення цієї проблемної ситуації можливе у випадку включення до складу адміністративних комісій їхніх членів за посадами. У такому випадку посадові обов'язки службовця місцевого самоврядування та відповідне положення про адміністративну комісію повинні передбачати виконання повноважень члена адміністративної комісії одразу після зайняття своєї посади.

Інший спосіб створення умов адміністративно-дисциплінарного впливу на членів адміністративних комісій це тимчасове покладання обов'язків їхнього членства шляхом прописування відповідних правових норм у посадових у правових актах. Однак і цей спосіб не є універсальним, оскільки може бути застосованим лише стосовно посадових осіб відповідного місцевого самоврядування, або установ, підприємств та організацій створених цим органом місцевого самоврядування.

Загальні правила притягнення до дисциплінарної відповідальності встановлені статтею 147 Кодексу законів про працю України передбачають наступні стягнення: 1) догана, 2) звільнення [27].

Якщо особа, будучи членом адміністративної комісії, має статус службовця місцевого самоврядування, то притягнення її до дисциплінарної відповідальності відбувається з врахуванням правовідносин встановле-

них статтею 53 Закону України "Про державну службу", частина перша якої обумовлює можливість застосування до службовців, крім дисциплінарних стягнень, передбачених чинним законодавством про працю, таких заходів дисциплінарного впливу як: зауваження, суворого догана, попередження про неповну службову відповідність [28].

Самі протиправні дії можуть бути вчинені різним суб'єктом: головою адміністративної комісії, відповідальним секретарем, членами адміністративної комісії. Ці дії можуть бути вчинені одноособово та групою осіб, по необережності та з умислом. Однак, усе що їх об'єднує це їхній протиправний характер та правові наслідки, які вони спричиняють - порушення прав та свобод фізичних осіб та прав юридичних осіб.

Розгляд питань притягнення до відповідальності вище перерахованих суб'єктів слід з'ясувати виходячи із статусу цього суб'єкта.

Заслужують на увагу особливості відповідальності голови адміністративної комісії як керівника органу адміністративної юрисдикції. Голова комісії наділений комплексом матеріальних та і процесуальних повноважень щодо організації і управління спільною роботою членів комісії, яка охоплена поняттям "юрисдикційна діяльність". Голова адміністративної комісії, виконуючи свої обов'язки, своїми діями може спричинити значно більшу шкоду, ніж ту, яку може спричинити будь-який інший член комісії. Тому проблема відповідальності саме голови адміністративної комісії, як керівника юрисдикційного органу, має не тільки теоретичне, а й практичне значення.

Певна "знаковість" відповідальності керівника, стверджує Н.О. Армаш, проявляється у тому, що для категорії керівників характерна персональна відповідальність за реалізацією ввіреними їм органами державної політики та притаманних функцій. Отже, відбувається явище, при якому одна особа (керівник) має "подвійну" деліктоздатність: по-перше, несе відповідальність за діяльність ввіреного їй органу; по-друге, несе відповідальність за особисті вчинки [29, с.94].

Така подвійна деліктоздатність дає підстави стверджувати, що голова адміністративної комісії може притягатись до наступних видів відповідальності:

- дисциплінарної, оскільки, у більшості випадків, голови адміністративних комісій є штатними працівниками органів місцевого самоврядування, із застосуванням одного із переліку стягнень, що застосовуються до службовців місцевого самоврядування;

- муніципально-правової - у формі припинення повноважень голови адміністративної комісії.

В локальних нормативно-правових актах, які регулюють діяльність адміністративних комісій, можна зустріти норми якими передбачається інститут відповідальності: "Голова адміністративної комісії, а під час його відсутності, заступник голови керує роботою комісії, несе відповідальність за виконання покладених на комісію завдань..." [30].

Декларуючи відповідальність за неналежне виконання обов'язків суб'єкти локального нормотворення при цьому не вказують - яку саме відповідальність може нести голова адміністративної комісії. Таким чином, вид відповідальності слід визначати із складу протиправного вчинку за загальними правилами.

Окремого питання потребує дослідження можливості цивільної відповідальності адміністративних комісій.

Так, згідно зі ст. 77 Закону України "Про місцеве

самоврядування в Україні”, цивільно-правова відповідальність органів місцевого самоврядування перед фізичними і юридичними особами настає за шкоду, заподіяну в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування, яка відшкодується за рахунок коштів місцевого бюджету, а в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб - за рахунок їх власних коштів у порядку, встановленому законом [10].

У цивільному праві цивільною правоздатністю і дієздатністю, та здатністю бути позивачем та відповідачем у суді наділяються фізичні (за винятком окремих випадків) та юридичні особи [31].

Таким чином питання цивільної відповідальності за порушення прав особи слід розглядати знову у двох напрямках - цивільна відповідальність адміністративної комісії, як органу наділеному владними повноваженнями та відповідальності членів адміністративних комісій.

Однак адміністративні комісії за чинним законодавством не наділяються статусом юридичної особи. Таким чином повністю виключається юридична можливість застосувати засоби цивільної відповідальності безпосередньо до такого утворення як адміністративна комісія.

По наслідках дослідження інституту юридичної відповідальності адміністративних комісій та їхніх членів можна класифікувати такі види відповідальності:

1. Відповідальність адміністративної комісії та її членів перед виконавчим комітетом місцевої ради.

2. Відповідальність адміністративної комісії та її членів перед фізичними та юридичними особами.

3. Відповідальність членів адміністративних комісій за порушення у сфері публічної служби і трудової дисципліни.

Таким чином, відповідальність адміністративних комісій - це несприятливі наслідки, що настають в разі прийняття ними протиправних рішень, нездійснення або неналежне здійснення своїх юрисдикційних завдань і функцій, та які застосовуються в інтересах фізичних та юридичних осіб та суспільства в цілому. Існування юридичної відповідальності адміністративних комісій та її членів є свого роду, запорукою недопущення зловживання юрисдикційною владою, гарантом дотримання законності та реалізації прав і свобод людини й громадянина.

Література:

1. Бігун, В.С. Одноособовість і колегіальність здійснення правосуддя (філософсько-правові аспекти процесуального права) / В.С. Бігун // Часопис Київського університету права. - 2009. - №2. - С.10-15.;

2. Бігун, В.С. Праворозуміння як чинник прийняття судового рішення (про роль домінуючого праворозуміння в філософії правосуддя) // Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих учених. Збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених: Матер. міжн. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених Київського національн. університету ім. Т. Шевченка (21-22 квітня 2010 року). - К., 2011. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://bihun.in.ua/jushits/jurhit/article/1216/>;

3. Навроцький, В.О. Проблема відповідальності за корупційні діяння, рішення про які прийняті колегіально / В.О. Навроцький // Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність : зб. мат. Міжнар. наук.-практ. семінару, 1-12 травня 2001 р. - Харків: Східно-регіональний

центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. - С. 41-44.;

4. Навроцький, В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В.О. Навроцький. - К.: Юрінком Інтер, 2006. - 704 с.;

5. Тимошенко, І.В. Особливості юридичної відповідальності колективних суб'єктів за порушення виборчого законодавства України / І.В. Тимошенко // Правовий вісник Української академії банківської справи Національного банку. - 2011. - № 1 (6). - С. 42-46.;

6. Зима, О.Т. Адміністративна відповідальність юридичних осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О.Т. Зима. Національн. юр. акад. України ім. Я. Мудрого. - Харків, 2001. - 164 с.;

7. Примак, В.Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В.Д. Примак; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. - К., 2005. - 16 с.;

8. Литвин, О.П. Вина в складах злочинів проти громадської безпеки і народного здоров'я / О.П. Литвин. - К. : Знання, 1998. - 24 с.;

9. Краснов, М.А. Ответственность в системе народного представительства: методологические подходы / М.А. Краснов. - [2-е изд.]. - М.: Изд-во ИГИП РАН, 1995. - 56 с.;

10. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>;

11. Хріпливець, Д.Є. Удосконалення системи відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування / Д.Є. Хріпливець // Теорія та практика державного управління. - 2010. - Вип. 4. - С. 179-184.;

12. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254-вр>;

13. Про Кабінет Міністрів України : Закон України. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-18>;

14. Ославський, М.І. Виконавча влада в Україні: Організаційно-правові засади: Навч. посіб. / Ославський М.І. - К., 2008. - 216 с.;

15. Теліпка, В.Е. Конституційне та конституційно-процесуальне право України: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В.Е. Теліпка - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 568 с.;

16. Стрілець, Ю.П. Дострокове припинення повноважень місцевих рад та відкликання депутатів місцевих рад як форми притягнення їх громадою до політичної відповідальності / Ю.П. Стрілець // Державне будівництво. - 2009. - № 2. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/db/2009-1/index.html>;

17. Паламарчук, М.О. Механізми політичної відповідальності як засіб забезпечення верховенства народу в політичній системі України [Електронний ресурс] / М.О. Паламарчук. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.niisp.gov.ua/vydanna/> - Назва з титул. екрана.;

18. Фонбланк, А. Правление Англии: учебник конституции правления и законов британской империи / А Фонбланк, Пер. проф. Ю.Гамбарова; введ. проф. М.М. Ковалевского; предисл. и прим. проф. А.Трачевского. - С-т-Птбг : Изд. Картогр. завед. А. Ильина, 1903. - 221 с.;

19. Кутафин, О.Е. Муниципальное право Российской Федерации : учебник / О. Е. Кутафин, В.И. Фадеев ; М-во образования. - Москва : Проспект, 2011. - 3-е изд.,

перераб. и доп. - 669 с.;

20. Серьогіна, С.Г. Відповідальність уряду як елемент форми правління / С.Г. Серьогіна // Проблеми законності. - 2004. - Вип.66. - С.21-31.;

21. Батанова, Н.М. Конституційні делікти в Україні: проблеми теорії та практики: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Н.М.Батанова; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. - К., 2007. - 21 с.;

22. Галіахметов, І.А. Основні засади та принципи відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування: муніципально-правовий аспект / І.А. Галіахметов, С.І. Кожушко // Вісник Вищої ради юстиції. - 2011. - № 2(6), - С.135-147.;

23. Делія, Ю. Юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування / Ю. Делія // Право України. - 2003. - № 10. - С. 29-32.;

24. Кримінальний кодекс України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>;

25. Кодекс України про адміністративні правопорушення. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>;

26. Відповідальність дисциплінарна / Н.М. Хуторян // Юридична енциклопедія: У 6 т. / Ю.С. Шемшученко відп. ред. - К.: Українська енциклопедія, 1998. - Т.1: А-Г. - 672 с. - С.431-432.;

27. Кодекс законів про працю України. Закон від 10.12.1971 № 322-VIII. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>;

28. Про державну службу: Закон України. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4050-17>;

29. Армаш, Н.О. Особливості відповідальності керівників органів виконавчої влади / Н.О. Армаш // Право України. - 2004. - № 12. - С. 94-96.;

30. Про затвердження Положення про адміністративну комісію при виконавчому комітеті Калинівської міської ради Калинівського району Вінницької області: рішення №149 Калинівської міської ради 6-го скликання від 24.03.2011. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Калинівської міської ради. - Режим доступу: <http://kalynivka.vn.ua/pages/p247>;

31. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003. № 435-IV. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>;

Байрактар В. Д.,

Аспірант кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу ОДУВС
Надійшла до редакції: 13.01.2016

УДК 342.951

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї В УКРАЇНІ

Виноградов А. К.

В статті на підставі аналізу наукових праць, теоретичних положень, норм національного законодавства та міжнародних стандартів визначені поняття та видів насильства в сім'ї, а також вироблені пропозиції щодо їх удосконалення.

Ключові слова: насильство в сім'ї; домашнє насильство; фізичне насильство; сексуальне насильство; психологічне насильство; економічне насильство.

В статье на основании анализа научных работ, теоретических положений, норм национального законодательства и международных стандартов определены понятие и виды насилия в семье, а также выработаны предложения по их усовершенствованию.

Под насилием в семье автор предлагает понимать любое деяние или угрозу применения какого-либо деяния физического, сексуального, психологического или экономического направления со стороны одного члена семьи по отношению к другому члену семьи, если оно нарушает конституционные права и свободы члена семьи как человека и гражданина. Автор подчеркивает необходимость замены термина "насилие в семье" на "домашнее насилие".

Сущность каждого вида насилия в семье раскрыта путем формирования перечня его возможных проявлений.

Ключевые слова: насилие в семье; домашнее насилие; физическое насилие; сексуальное насилие; психологическое насилие; экономическое насилие.

The article based on the analysis of scientific papers, theoretical provisions of national legislation and interna-

tional standards defined by the concept and types of domestic violence, as well as to proposals for their improvement.

Under the Domestic Violence author proposes to realize any act or threat of an act of physical, sexual, psychological or economic trends on the part of one family member against another family member, if it violates the constitutional rights and freedoms of a family member as a person and a citizen. The author emphasizes the need to replace the term "domestic violence" to "domestic violence."

The essence of each species of domestic violence revealed by the formation of the list of its possible manifestations.

Keywords: violence in family; domestic violence; physical violence; sexual violence; psychological abuse; economic violence.

Зрозуміти складний феномен насильства в сім'ї складно, оскільки сімейне життя завжди було найбільш специфічною сферою відносин між людьми, яка найменше всього піддається правовому регулюванню. Однак, необхідно пам'ятати, що насильство в сім'ї - це порушення перш за все прав людини, воно є не "приватною" проблемою сім'ї, а питанням, що потребує вирішення на державному рівні.

За окремими соціологічними дослідженнями близько половини (44%) населення України особисто зазнавали насильства у сім'ї впродовж життя; майже в кожній другій родині (49%) стикалися з цією проблемою; 45% та 59% населення України знають про проблему домашнього насильства у сім'ях свого близького та далекого оточення відповідно; 35% українців стикалися з психологічним насильством (найчастіше це постійне приниження та